

Spannend woordspel in Hamlet voor gevorderden

Voorstelling: Hamlet door 't Barre Land/ Kaaitheater. Tekst: William Shakespeare. Regie: Jan Ritsema. Gezien 23/1 RASA Utrecht. Tournée t/m 28/4. Inl. 030-231 61 42; www.barreland.nl.

Door WILFRED TAKKEN

Zeven Hamlets, zeven Ophelia's, iedereen speelt alle rollen. Of beter gezegd, er zijn geen rollen, iedereen speelt Shakespeare. Dat is de essentie van de *Hamlet* die 't Barre Land maakt in samenwerking met het Brusselse Kaaitheater. Voor deze ene keer liet het collectief zich regisseren, door zielsverwant Jan Ritsema.

Ritsema wil dat alle aandacht naar de tekst van William Shakespeare gaat, gezuiverd van interpretaties, actualisering, psychologie, geacteerd. Hij behandelt *Hamlet* niet zozeer als een toneelstuk, maar als een 'essay over zijn en schijn'. Hij wil de gedachtegang van Shakespeare laten zien, als een 'denken in het openbaar'. Hiervoor liet hij door het Amsterdamse schrijversduo Erik Bindervoet en Robbert-Jan Henkes een nieuwe, even vlotte als tekstgetrouwe vertaling maken.

't Barre Land heeft de iedereen-doet-allesmethode met een ijzeren consequentie doorgevoerd. Als een acteur drie zinnen achter elkaar zegt, is het veel. Meestal heeft een ander hem dan al onderbroken. Sommige zinsdelen worden gezamenlijk gezegd, of dwars door elkaar heen. Soms staan de acteurs in groepjes bijeen, zodat in ieder geval nog enigszins duidelijk is dat

het om verschillende personages gaat. Vaak ook staat iedereen door elkaar en wordt de tekst teruggebracht tot één monoloog uit zeven kelen. Grondige kennis van het stuk is vereist, anders is niet duidelijk welke personages spreken.

De snelheid van Hamlets denken willen de spelers terugzien in het speltempo, dat inderdaad moordend hoog ligt. De tekst wordt onverkort gespeeld in drie uur tijd, terwijl dit doorgaans minstens vier uur kost. Deze snelheid vervalt nogal eens in onduidelijkheid en afraffelen. Ritsema wil dat zijn acteurs Brechtiaans 'tonend spelen', maar dit is geen acteren meer, dit is een voordracht. Ze spelen als een stel geagiteerd debatterende studenten die de ene *wise-crack* na de andere uit de mouw schudden, zich verheugend in de genialiteit van hun gedachtegang en de gevatheid van hun woordspel. Doordat ze zelf zo met de tekst bezig zijn, ga je dat als toeschouwer ook doen, en dat is spannend en boeiend.

In Ritsema's optiek is het verhaal van *Hamlet* slechts een kapstok van Shakespeare om zijn veelkantige essay over zijn en schijn, liegen en waarheid aan op te hangen, met Hamlet als voorbeeld van de superieure denker, die geen schijn wil erkennen, maar die tegelijkertijd steeds rollen speelt en moet erkennen dat er niet één waarheid is.

't Barre Land heeft altijd als een hecht collectief geopereerd en deze *Hamlet* is een ode aan het collectieve spel. Iedereen is even belangrijk. Schrijnend is dat juist de kwa-

liteitsverschillen tussen de spelers zo in het oog springen. Sommige spelers kunnen domweg de tekst niet aan. Ze verspreken zich doorlopend, ze onderbreken de anderen onhandig, ze mompelen onverstaanbaar. Tussen dit gestuntel kunnen met name Vincent van den Berg en Margijn Bosch uitblinken, door hun heldere, krachtige toon, en goede tekstbehandeling. Tegen de afspraak staan ze soms zelfs serieus ingeleefd te acteren.

De schijnbaar nonchalante manier van spelen van 't Barre Land ziet er vaak uit als pure onverschilligheid. Het *dédain* voor het verhaal is ergerlijk. Belangrijke monologen als 'zijn of niet zijn' worden vernield, teveel in brokjes gehakt, te snel gebracht. Ritsema en de Barrelanders hebben door te ontkennen dat het om een toneelstuk gaat, een drama, teveel weggegooid. Geen spannende dialogen, geen meelevens met personages. Ritsema wil dat de toeschouwers zelf hun eigen drama in hun hoofd vormen, maar daarvoor krijgen ze te weinig aangereikt. Het maakt deze versie tot een *Hamlet* voor gevorderden.

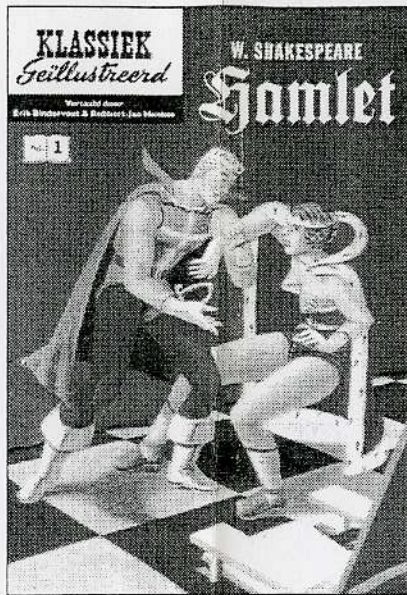
Ondanks de vele gebreken werkt deze rigoureuze keuze wel. Zoals er muzikliefhebbers zijn die liever Bach in notenschrift lezen dan een interpretatie van een musicus aanhoren, zo is het wel eens prettig om op deze manier naar Shakespeare te luisteren. Op zijn beste momenten is deze *Hamlet* een mooie voordracht, op de slechtste momenten een afgerafeld deuntje. Maar de mooie momenten overheersen.

Zijn of niet zijn is geen dilemma

HAMLET: "Te zijn of niet te zijn ziedaar de vraag (Burgersdijk 18zoveel). Zijn of niet zijn daar komt het hier op neër (Van Looy 1904). Bestaan of niet bestaan dat is de vraag (Van Suchtelen 1952). Bestaan of niet bestaan dáár gaat het om (Voeten I 1958). Te zijn of niet te zijn dat is de vraag (Buddingh', 1962). Leven of sterven, dat is de vraag (Illustrated Classics, 1974). Te zijn of niet te zijn, dat is de vraag (Courteaux, 1979). Er zijn - of er niet zijn, is het probleem (Komrij, 1986). Bestaan of niet bestaan, dáár gaat het om (Voeten II, 1993). De kwestie is natuurlijk: zijn of niet zijn (Albers, 1998). Zijn of niet zijn, dat is het dilemma (Bindervoet & Henkes, eerste versie 1999). En dat allemaal om te zeggen: Zijn of niet zijn, dat is de vraag. To be or not to be, that is the question: wat een schandalige verspilling van lucht, van woorden, van lettergrepen, van ...eczeem!"

Hier spreekt een andere Hamlet dan die we kennen. Hier spreekt de Hamlet als het alterego van de vertalers Erik Bindervoet en Robbert-Jan Henkes, die alle Nederlandse vertalingen bij elkaar hebben verzameld van de zin der zinnen uit het stuk der stukken. De zin waarbij een zucht van verlichting door de zaal gaat, omdat mensen zeker weten dat ze bij het goede stuk zitten.

Bindervoet en Henkes hebben Hamlet vertaald in twee versies: een aan Shakespeare getrouwe en een zeer eigengereide en eigentijdse, waarin ex-burgemeester Patijn figureert, Hamlet schizofreen is en wordt geïnterviewd in de VPRO-studio, waarin Ophelia bekend dat ze veel liever Julia en dus tegenspeelster van Romeo zou zijn en

Een keer in de tien jaar moet er een nieuwe Hamlet-vertaling verschijnen, zei Gerrit Komrij eens. Dat namen Erik Bindervoet en Robbert-Jan Henkes serieus. Ze vertaalden het stuk twee keer, in een aan Shakespeare getrouwe versie en in een zeer eigengereide, waarin Hamlet schizofreen is.

MAARTJE DEN BREEJEN

waarin een heuse en echt bestaande Hamlettest uit *The New Hungarian Quarterly* (1964) is opgenomen, met multiple choice vragen als 'Hoe oud is Hamlet volgens jou?' En: 'Waarom stelt hij zijn wraak uit?'

Bindervoet en Henkes zijn van oordeel dat je je Hamlet als vertaler ófwel helemaal moet toeëigenen en het in de tegenwoordige tijd moet plaatsen, ófwel zoveel mogelijk naar de Shakespeareaanse letter moet vertalen. Ze hebben beide opties in daden omgezet.

En op de getrouwe versie hebben ze werkelijk geploeterd. Vijf maanden lang bestonden er alleen maar Shakespeare en Hamlet, over bijna elk woord hebben ze overleg gehad. Toen

ze bij het hoogtepunt van het stuk aankwamen, bij de monoloog van Hamlet, besloten ze te kiezen voor het eenvoudige: 'zijn of niet zijn, dat is de vraag.'

Waar andere vertalers vooral hun best doen de tien lettergrepen te halen, waarin Shakespeare bijna elke regel geperst heeft, daar lieten Bindervoet en Henkes voor deze keer de snelheid en de helderheid prevaleren.

Henkes: "Eerst hadden we: 'Zijn of niet zijn, dat is het dilemma' en dan kom je aan je tien lettergrepen. Maar er staat bij Shakespeare domweg 'question'. Wie zijn wij dan om er een dilemma van te maken."

Het is twaalf uur in de middag, de heren hebben iets te vieren en bestel-

len opgeruimd een feestbiertje in café De Doelen. De vertaling is geslaagd en ziet er prachtig uit, geheel vormgegeven als een aflevering van de *Illustrated Classics*, met illustraties van striptekenaar Aart Clercx.

Ze werden voor deze klus gevraagd door regisseur Jan Ritsema. Bindervoet: "Ritsema wilde een heldere en scherpe Hamlet met vaart voor de spelers van 't Barre Land, die het stuk in zijn regie gaan spelen. Daarbij dacht hij meteen aan ons. En jij vraagt je nu af: is dat nou nodig, een nieuwe Hamlet-vertaling. Wij zeggen: 'Ja! Die van Gerrit Komrij is na die van ons de allerbeste, maar voldoet niet meer. Hij heeft namelijk zelf gezegd dat er om de tien jaar een nieuwe Hamlet-vertaling moet komen. Onder het motto: elke tijd zijn eigen Hamlet. Eerst wilden we uit alle vertalingen de beste zinnen destilleren, zodat er een soort collage zou ontstaan, maar dat ging bij de eerste regel al mis. We vonden dat we het beter zelf konden doen."

Henkes: "Zoals we ook in onze alternatieve versie van Hamlet, dat ook als nawoord gelezen kan worden, schrijven: Komrij hield zich aan de woorden en aan de lettergrepen. Hij doet geen water bij de wijn om Shakespeare weer te actualiseren. De vertaling van Albers is daarentegen ronduit slecht. Albers is een schmieder, hij doet alles om in de gunst van de tegenwoordige tijd te komen. Weer andere vertalers hebben zo'n heilig ontzag voor die tien lettergrepen, dat ze bijvoorbeeld in plaats van het voltooide 'Ze hebben ons laten komen' het veel krampachtiger onvoltooide 'Ze lieten ons komen' gebruiken. Trouwens als

bij Shakespeare de emoties hoog oplopen, laat hij de tien lettergrepen ook varen. Aan de vertaling van Burgersdijk hebben we veel gehad, die man was goed in zijn Engels."

En zijn de spelers van 't Barre Land tevreden met de nieuwe Hamlet? Henkes: "We kregen de to-be-or-not-to-be-scène mee als proefvertaling. Daarin hadden we het woord 'teint' gebruikt. Dat woord, zo zeiden de spelers van 't Barre Land, is voor een acteur geen cadeautje. Waarop wij zeiden: 'We zijn toch ook verdomme Sinterklaas niet.' Maar we hebben het toch maar veranderd in 'kleur'."

Bindervoet: "Verder liggen we geloof ik wel op één lijn. Er zijn drie personen die Hamlet spelen. En dat werkt heel erg goed. Doordat zinnen na to-be-or-not-to-be-that-is-the-question door steeds een ander worden uitgesproken, merk je juist dat die zinnen allemaal een redenering vormen, die begint met de vraag 'zijn of niet zijn' en er niet mee ophoudt. Wat Hamlet zich afvraagt is: 'Als je alles over je kant laat gaan, ben je dan al niet geestelijk dood?'"

Henkes: "Of om uit Finnegans Wake te citeren: 'When is a man not a man?' Het antwoord blijven de vertalers ons nog even schuldig.

Hamlet van W. Shakespeare in de vertaling van Erik Bindervoet en Robbert-Jan Henkes, uitgeverij De Harmonie, vanaf 22 januari in de boekwinkel, f 29,90. De première van de voorstelling Hamlet, een co-productie van 't Barre Land en Het Kaaitheater, in de regie van Jan Ritsema is op 17 januari in Het Kaaitheater te Brussel, daar t/m 20/1. De Nederlandse première is op 23 januari in Theater Kikker te Utrecht.